

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

Heder: Ett känsligt ämne utan språk

**En kvalitativ studie av skolkuratorers beskrivningar av att
arbeta med hedersrelaterat våld och förtryck**

Cajsa Vingros Carlson

Kandidatuppsats (SOPA 63)

HT 2019

Antal ord: 14 438

Handledare: Tove Harnett

Abstract

Author: Cajsa Vingros Carlson

Title: Honor: a delicate subject without terminology

School counselors' constructions of honor related violence.

Supervisor: Tove Harnett

Assessor: Annika Capelán

About 10-15 % of the pupils in Swedish schools are estimated to be living under honor related norms in collectivistic environments. The aim of this study was to explore school counselors' reasoning when working with students who are limited or otherwise affected due to honor related norms. The method chosen for this study was qualitative semi structured interviews conducted with four professional school counselors from four different schools. I applied Bourdieu's theory on *doxa of the field* and Loseke's theory about *claims making* of social problems to explore how honor related violence is constructed, what professional norms are expressed, and what difficulties are described as significant by the counselors. This study found that honor doesn't seem to be a clearly constructed social problem yet and that handling honor related cases is not a part of the doxa of school counselors. In fact, the doxa of school counselors seemed to cause problems when wanting to handle honor related issues. There was an expressed fear of doing wrong and sometimes the counselors weren't sure if the problem with honor was to be understood as something related to culture and religion or to human rights. This paradox made it hard for the school counselors to understand and handle the cases where culture of honor played a part. Even in those cases where the school counselor had more knowledge on how to handle honor related cases, they expressed that they weren't sure that the rest of the welfare system had the knowledge, tools or language to handle these cases. The findings in this study show a misfit between the current counselor doxa and the urge and call to combat honor related violence.

Key words: honor related norms, honor related violence, school counselor, collectivism, culture, doxa

Förord

Stort tack till Carola Bragén, min handledare på praktikterminen, som med enorm generositet delat med sig av sin kompetens och erfarenhet som socionom. Hon har visat prov på hur förändring inom socialt arbete åstadkommes genom relationsskapande och faktakunskap. Carola Bragéns mångåriga kompetens inom arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck fick mig att öppna ögonen inför detta komplexa sociala problem.

Stort tack till Tove Harnett, min handledare för denna uppsats, som med stort engagemang och tydlighet guidat mig till nya perspektiv på hur en kan förstå sitt material och i förlängningen visat mig nya verktyg för att tolka världen.

Tack för att jag i en rationell värld tagit det irrationella beslutet att skaffa hund. En kamrats vars behov leder till många ingivelser under de nödvändiga promenader som behöver tas oavsett process i livet.

Det största av tack till skolkuratorerna delat med er av era erfarenheter och gjort denna studie möjlig.

Innehållsförteckning

PROBLEMFÖRMULERING	4
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	6
BAKGRUND	7
<i>Morden på Pela och Fadime</i>	7
<i>Heder som begrepp</i>	7
<i>Hedersnormer</i>	7
<i>Kort om hedersrelaterat våld och förtryck</i>	8
<i>Modeller för att försöka förstå HRV</i>	8
<i>Vad säger lagen?</i>	9
<i>HRV idag</i>	9
<i>Begrepp i studien</i>	10
FORSKNINGSÖVERSIKT	11
<i>Från världen till Sverige</i>	11
<i>HRV inom socialt arbete</i>	12
<i>Arbetet mot HRV i skolan</i>	13
METOD	16
SOCIALKONSTRUKTIONISM	16
DATAINSAMLING	16
URVAL	16
BEARBETNING OCH ANALYS	17
ETISKA ÖVERVÄGANDEN	19
TILLFÖRLITLIGHET	20
METODENS STYRKOR OCH SVAGHETER	21
FÖRFÖRSTÅELSE	21
TEORI	22
ANSPRÅKSTEORI	22
KONKURRERANDE ANSPRÅK	23
FÄLTETS DOXA	23
RESULTAT OCH ANALYS	25
EN FAMILJEANGELÄGENHET ELLER ETT KÄNSLIGT ÄMNE UTAN SPRÅK?	25
<i>Vem drabbas av HRV?</i>	28
HEDERSPROBLEMATIKEN MÖTER FÄLTETS DOXA	31
<i>När den klassiska doxan inte fungerar på ett socialt problem</i>	31
<i>Att vara icke-dömande</i>	32
<i>Att vara relationsskapande</i>	34
<i>Att respektera elevens självbestämmande</i>	36
<i>Hur beskrivs svårigheterna med att jobba med HRV?</i>	39
AVSLUTANDE DISKUSSION	41
REFERENSER	43
BILAGA: Intervjuguide	47

Problemformulering

Vissa sociala problem har en tydlig status i samhället, andra är mer omdebatterade. Hedersrelaterat våld och förtryck (HRV) utgör en illustration av denna spänning där flera forskare menar att detta är ett allvarligt problem som måste ges mer resurser (de los Reyes 2003), medan andra menar att insatser mot HRV utvecklats till ett projekt som handlar om att fostra svenskhet (Gruber 2011).

För den som fördjupar sig i hedersrelaterat våld och förtryck finns olika beskrivningar att ta till sig. Å ena sidan beskrivs HRV utifrån en situation där 39 000 flickor under 18 år gifts bort varje dag, där 700 miljoner av världens i dag vuxna kvinnor blev bortgifta som barn och mer än 200 miljoner flickor och kvinnor lever med konsekvenser av att ha blivit könsstympade (WHO 2013). Å andra sidan beskrivs HRV av forskare och inom socialt arbete som ett odefinierat begrepp och det råder stor oenighet om vilken innebörd det ska ges (Björktomta 2019, Baianstovu 2017).

I Sverige beskrivs HRV som ett existerande socialt problem om än med många olika förklaringsmodeller. Socialstyrelsen anger att ungefär 10-12 procent av eleverna i årskurs nio lever under hedersrelaterade normer och förtryck i storstäderna (Socialstyrelsen 2019). I SOU 2018:69 framhålls att lagstiftningen är en viktig del i arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck, men att ansvaret inte bara ligger på de brottsbekämpande myndigheterna. Även andra aktörer i samhället behöver ta ansvar och arbeta med HRV. Vården, socialtjänsten och skolan lyfts fram som exempel på dessa viktiga samhällsaktörer och samverkan mellan dessa är nyckeln (ibid). Dessa institutioner bär alla ett ansvar, men har samtidigt ett oklart uppdrag då HRV inte är ett entydigt socialt problem. En del teorier fokuserar på kulturella faktorer medan andra fokuserar på ojämna livsvillkor eller marginaliseringar som det egentliga sociala problemet (Darvishpour m.fl. 2010).

Hur kan det finnas olika beskrivningar av ett socialt problem som HRV och olika idéer om hur det bör förstås? Vi är alla med och skapar vad vi klassificerar som ett socialt problem genom att sätta upp olika krav som ska uppfyllas. Ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv förstås detta som att alla sociala problem genomgår en definitionsprocess (Sahlin 2015) och vad som anses vara ett socialt problem påverkar således samhällets insatser. Innan ett socialt problem fått status som just detta krävs att det erkänns av allmänheten och att konkurrerande

anspråk på hur det sociala problemet bör förstås slås ut (Loseke 2003). Innan konsensus nåtts för hur ett socialt problem bör förstås kan det vara svårt att veta hur man skall förhålla sig till det sociala problemet. Som professionell skapar detta således hinder i införandet av rutiner kring hur HRV bör hanteras i det professionella mötet.

Skolan är den samhällsinstitution där möjlighet finns att fånga upp och skydda de barn som riskerar fara illa och här finns förutsättningar att upptäcka, förebygga och skydda elever som lever under hedersnormer (Schlytter & Rexvid 2016, Backlund 2017). Samhällets utsända i skolan är skolkuratoren, den yrkesgrupp som ska stå för elevhälsans psykosociala insats (2 kap, 25 § Skollagen 2010:800) och omfattas av anmälningsskyldigheten (14 kap. 1 c § SoL). Vilka förutsättningar finns för samhället att agera under detta paraply som institution som alla barn omfattas av?

Skolans betydelse för arbetet mot HRV har betonats i tidigare forskning. Paulina de los Reyes gjorde en studie där hon intervjuade flickor som var kontrollerade genom hot och våld av sina familjer. Där framkom det bland annat att skolan var en viktig plats för flickorna genom att vara en frizon för dem där de kunde vara utom föräldrarnas kontroll. Det visade sig också att kuratorn var en viktig kontakt och att nästan alla av de som de los Reyes intervjuat hade haft kontakt med skolans kurator (de los Reyes 2003). Flickor som utsätts för hot och våld av föräldrar och andra släktingar är i regel mycket unga. När de väl söker hjälp har våldet och hoten pågått under en längre tid. Detta har följder utöver själva händelserna. Rädsla, ångest, smärta och koncentrationssvårigheter är inga ovanliga symptom (ibid).

Studier har gjorts också angående mäns och pojkars situation i hederskulturella sammanhang, det vill säga de miljöer där HRV förekommer. Astrid Schlytter och Devin Rexvid slår i sin bok fast att vara man i hederskulturen handlar om en roll som innebär att vara både offer och förövare (Schlytter & Rexvid 2016). Skolan beskrivs som en viktig arena för att möjliggöra för pojkar att bryta denna roll som offer och förövare inom hederskulturen och en plats för integration och kunskap kring jämställdhet och mänskliga rättigheter (Schlytter & Rexvid 2016).

Skolkuratorer har beskrivits som centrala för elever som lever under hedersnormer (Alizadeh et al., 2011). Samtidigt har HRV framställts som ett socialt problemområde med många olika förklaringsmodeller (Björktomta 2007, Baianstovu 2017, Darvishpour m.fl. 2010, Gruber 2011) vilket kan innebära en utmaning för kuratorer att veta hur de ska agera och förhålla sig

utifrån de normer som finns inom professionen. Socialt arbete beskrivs som ett etiskt projekt där bemötandet är avgörande (Blennberger 2016:373). Bemötandet i sig mellan socialarbetare och brukare bör framförallt präglas av respekt, artighet och hänsyn (ibid). Även i den etiska koden hos socionomernas största fackföreningsförbund Akademikerförbundet SSR (2017) hittar vi de värderingar som ska ligga till grund i socialt arbete: ickedömande hållning, självbestämmande och frihet. Dessa professionsnormer kan översättas till fältets doxa (Bourdieu 1977), det vill säga de rutiner och arbetsnormer som präglar ett fält, en profession. Fältets doxa är handlar om nedärvda handlingsmönster och uppfattningar som förenar yrkeskåren. I doxan ryms också de klientgrupper som i sig är socialt konstruerade (ibid). Hur blir mötet mellan kuratorns professionsnormer och rådande anspråk på HRV?

Tidigare forskning har även visat på att skolkuratorer upplever det som komplicerat att vara till hjälp för elever utsatta för HRV. Skolkuratorer känner sig professionellt hämmade eftersom de inte kan lösa hedersärenden på samma sätt som de brukar, till exempel genom att involvera myndigheter och föräldrar, men är rädda att det skulle göra situationen värre (Alizadeh et al., 2011). Detta motiverar denna studies fokus på skolkuratorers konstruktion av HRV som socialt problem och hur denna förenas med de professionsnormer skolkuratorer utgår ifrån. Eftersom HRV har definierats på olika sätt är det intressant att förstå hur skolkuratorer ser på detta som problem.

Syfte

Jag kommer att utgå från en socialkonstruktionistisk ansats med syfte att undersöka hur HRV beskrivs och hur kuratorn balanserar mellan sin doxa och dessa olika anspråk.

Frågeställningar:

1. Hur konstrueras HRV som socialt problem av kuratorer?
2. Vilka professionsnormer kommer till uttryck i kuratorers beskrivningar av att arbeta med HRV?
3. Vilka svårigheter beskrivs med att jobba med HRV?

Bakgrund

Detta avsnitt ger en beskrivning av hedersrelaterat våld och förtryck som det beskrivs idag. Definitionerna är framförallt hämtade från Länsstyrelsen Östergötland som tilldelats det huvudsakliga uppdraget från Regeringen att bidra till att stärka statliga och kommunala verksamheters förmåga att förebygga och bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck, barnäktenskap, tvångsäktenskap samt könsstympning av kvinnor och flickor. Avsnittet presenterar också en redogörelse för de olika begrepp som förekommer i denna studie.

Morden på Pela och Fadime

Den debatt som präglat HRV i Sverige fick sin början efter de kända morden på Pela Atroshi (mördad 1999) och Fadime Sahindal (mördad 2002). De två morden var startskottet på en debatt som blev en dragkamp mellan olika krafter som menat att arbetet mot HRV varit rasistiskt och fördomsfullt (Expressen 2007) och den andra sidan som menat att detta är en kompromisslös fråga som handlar om mänskliga rättigheter (jmf organisationen GAPF).

Heder som begrepp

I ett modernt individualistiskt samhälle kan såväl kvinnor som män ha heder, medan det i en kollektivistisk samhällskultur kretsar kring mannens heder (Länsstyrelsen Östergötland 2019). Att leva i ett kollektivistiskt sammanhang kan innebära att det finns förväntningar och/eller krav på att sätta familjens, släktens eller ett ännu större kollektivs intressen framför sina egna. Den som inte gör det riskerar att övertalas, pressas eller utsättas för fysisk eller psykisk bestraffning (ibid.). Heder som begrepp är alltså något som i denna studie bör förstås som den heder som förekommer i kollektivistiska miljöer där hedersnormer styr.

Hedersnormer

Hedersrelaterat våld och förtryck (HRV) kan beskrivas som kopplat till hedersnormer. Hedersnormer bygger på starka patriarkala och heteronormativa föreställningar. Till normerna hör uppfattningen att familjens rykte och anseende är avhängigt kvinnliga familjemedlemmars avhållsamhet och oskuld. Ryktet skapas både av individernas faktiska beteende men också av deras påstådda beteende i förhållande till dessa ideal. Ryktesspridning är ett snabbt och effektivt sätt att sätta självständiga kvinnor på plats eller smutskasta en annan familjs rykte

som en form av maktutövning (SOU 2018:69). Både män och kvinnor, flickor och pojkar drabbas av hedersförtrycket. Att vara utövare av hedersförtryck innebär ofta att vara både offer och förövare genom att en själv till exempel fått uppgift att kontrollera ett syskon eller en släkting och gör det för att slippa repressalier om en inte skött sin uppgift (Schlytter & Rexvid 2016). HRV finns i hela världen, inom alla religioner. Forskning visar på ett samband mellan religiositet och hedersrelaterat våld och förtryck. Dock saknas samband med någon specifik religion (NCK 2010).

Kort om hedersrelaterat våld och förtryck

Hedersrelaterat våld och förtryck kan ta sig olika uttryck. Det kan handla om flickor som måste gå direkt hem efter skolan, som inte får vara med på lektionerna i alla skolämnen eller som inte får välja sina vänner. Det kan också handla om pojkar som måste bevaka sina systrar i skolan, eller om unga kvinnor och män som inte får ha kärleksrelationer eller sexuella relationer. Vidare kan det handla om unga personer som förmås eller tvingas att gifta sig mot sin egen vilja med någon som familjen eller släkten valt ut. De som bryter mot familjens normer och värderingar riskerar att bli bestraffade. De kan bli utfrysta, hotade och misshandlade. För en del medför ett ställningstagande mot familjens normer och värderingar så stora risker att de måste lämna sina familjer och i vissa fall helt och hållet bryta med dem (Länsstyrelsen Östergötland 2019).

Modeller för att försöka förstå HRV

Det hedersrelaterade våldet som socialt problem har tolkats på många olika sätt. De vanligaste teoretiska perspektiven som tillämpats för att förstå hederskulturen som socialt problem är bland andra:

1. Kultur som förklaringsmodell. Fokuserar på kulturkrockar mellan de svenska och icke-svenska grupperna för att förklara konflikter och våldet i Sverige inom familjer med annan etnisk härkomst.
2. En feministisk förklaringsmodell. Våldet betraktas som ett uttryck för mäns våld mot kvinnor. Könsmaktsordningen som perspektiv anser att hedersvåld, i likhet med annat våld mot kvinnor, bör ses som en del av det universella patriarkala våldet.

3. En intersektionell förklaringsmodell. Handlar om att faktorer som kön, sexualitet, ålder och etnicitet samverkar med varandra och påverkar situationer inom invandrade familjer. Etnisk diskriminering, köns- och generationskonflikter, socioekonomisk bakgrund är faktorer för analys av hedersförtryck (Darvishpour m.fl. 2010:31).

Kritik från andra forskare har dock riktats mot dessa förklaringsmodeller för att förstå och forska om HRV. Sabine Gruber har i sina studier visat på att dessa förklaringsmodeller är problematiska eftersom de handlar om att våldet begränsas till familjen och därmed utesluter frågor om hur samhällets rasism och diskriminering påverkar flickornas och familjernas situation (Gruber 2011).

Vad säger lagen?

Tvångsgifte är lagbrott i Sverige. Tvångsgifte är dessutom något som är straffbart i Sverige även om det sker utomlands (Brottsbalken 4 kap, 4 c §, 4 d §). Än så länge finns ingen brottsrubricering gällande hedersrelaterat våld men Regeringen har tillsatt en utredning om särskild brottsrubricering vid hedersbrott som beräknas komma med sitt förslag i september 2020 (Dir 2019:63).

HRV idag

Idag skrivs det frekvent om HRV. En rad handlingsförslag och lösningar från politiskt håll har presenteras. Rapporterna handlar både om hederskulturens konsekvenser på grupp- och individnivå men också om samhällsansvar och omfattning. Så sent som i somras meddelade Regeringen att de nu kraftsamlar mot hedersrelaterat våld och förtryck. Uppdraget, som tilldelats Jämställdhetsmyndigheten, ska ta avstamp i Regeringens nationella strategi för att förebygga och motverka mäns våld mot kvinnor, men nu med extra fokus på hedersrelaterat våld och förtryck (Regeringen 2019).

Vidare kom det i mars 2019 färskta siffror från Socialstyrelsen på hedersvåldets omfattning. Uppdraget som tilldelades Socialstyrelsen för att sammanställa omfattningen visade sig dock vara svårt att genomföra eftersom ytterst få kommuner, myndigheter och verksamheter genomfört någon kartläggning (Socialstyrelsen 2019). Även om det blev svårt att få svar på omfattningen gjordes intervjuer med yrkesverksamma inom tex socialtjänst och hälso- och sjukvård där det visade sig att kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck behöver utvecklas och att förutsättningar att erbjuda stöd och hjälp behöver förbättras. Det visade sig

också att arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck har resulterat i speciella enheter och nya tjänster inriktade på arbetet mot hedersförtryck i framför allt större kommuner (ibid).

Begrepp i studien

I denna studie är jag intresserad av att undersöka skolkuratorernas beskrivningar av att möta elever som lever i kollektivistiska miljöer, det vill säga miljöer där HRV förekommer. Hedersrelaterat våld och förtryck är det samlingsbegrepp som Regeringen använder sig av (Regeringen 2019). I begreppet HRV ingår alltså alla de olika begränsningar en människa kan leva under när en lever i en kollektivistisk, patriarkal och heteronormativ miljö. Bland de skolkuratorer och socialarbetare jag pratat med under och inför denna studie förekommer det bland professionella förkortningar för HRV där man oftast hänvisar till dessa begränsningar, våld eller förtryck genom bara ”heder” eller ”hedersärenden” och till de kollektivistiska, patriarkala miljöerna som ”hederskultur”. I uppsatsen kommer jag framförallt att referera till HRV men även andra ord som hederskultur, hedersnormer osv kan förekomma när det är nödvändigt. När jag hänvisar till hederskulturen förstås detta som de sammanhang där hedersrelaterade normer råder. Hedersproblematiken förstås som de problem som uppstår då hedersrelaterade normer orsakar svårigheter för individer genom begränsningar i dennes livsvärld.

Forskningsöversikt

I detta avsnitt kommer jag att redogöra för delar av den forskning som finns på ämnet HRV.

Från världen till Sverige

Inom FN har brott i hederns namn främst kategoriserats som brott mot de mänskliga rättigheterna, trots att mordet eller våldet inte utförts av någon enskild stat utan av familjemedlemmar eller släktingar. FN:s utsända om våld mot kvinnor i slutet på 1990-talet, Radhika Coomaraswamy, vittnade också om att HRV tidigare viftats bort som kulturella uttryck som det internationella samfundet måste visa respekt för (Connors 2005:31ff).

Denna mångkulturella inställning till förståelsen av HRV är något som diskuterats och kritiserats flitigt av statsvetaren Susan Moller Okin redan i slutet på 1990-talet. Hon menar att tolerans inför kulturella skillnader och minoriteters rättigheter i västvärlden tenderar att marginalisera eller ignorera kvinnors rättigheter (Moller Okin 1998). Moller Okin utmanar de moderna liberala samhällena som håller sina ideal högt - religionsfrihet, mångfald, kultur, individens frihet - genom att hävda att denna ideologi också riskerar att bita sig själv i svansen. Hon menar att ideologin om frihet för grupper att leva som de vill under flaggan "kultur" aldrig ska få trumfa individens rätt att kunna lämna en grupp om den vill det. Att inte kunna lämna den grupp som en växt upp i för ett annorlunda liv är ett gravt hot mot den typ av frihet som är grundläggande för liberalismen menar hon (Moller Okin 2002). Därför, menar Moller Okin, är det förvånande att liberala samhällen inte reagerat starkare på att grupper i samhället tillåts förtrycka enskilda individer, och inte tillåta dem att lämna gruppen, under förklaringsmodeller som religionsfrihet, kultur och mångfald (ibid).

Siv-Britt Björktomta menar att debatten kring HRV har kommit att handla allt för mycket om begreppet hedersrelaterat våld och förtryck (Björktomta 2019). Detta har lett till att unga människors erfarenheter av att vara utsatta för våld och förtryck, oavsett vilken etikett våldet har, har kommit att glömmas bort. Björktomta har istället närmat sig HRV genom ett våldsperspektiv med syfte att förstå vilka olika former av våld som ingår i hedersrelaterat våld. Det visade sig hur olika former av våld var mycket integrerade med varandra och att våldet präglas av en upprepande natur. Hennes analys visade att våldets syfte varierade och

innehöll fyra olika teman: symboliskt våld, psykologiskt, socialt och slutligen fysiskt våld (Björktomta 2019).

HRV inom socialt arbete

Forskning har beskrivit hur hedersutsatta flickor riskerar att inte få samma rättsliga skydd som andra flickor (Schlytter & Linell 2010), eftersom de är utsatta för patriarkala strukturer inom familjen samtidigt som socialtjänsten saknar den kunskap de behöver för att vara till hjälp. Hedersärenden inkommer framförallt till Socialtjänsten via orosanmälningar från skolan, men i 6 av 13 fall vågar inte flickan gå hem efter skolan i rädsla för repressalier då familjen får reda på att Socialtjänsten kopplats in (ibid). Detta visar på de problem som finns i praxisen för hur man hanterar hedersärenden. Studien visade även att hedersutsattheten kan se mycket olika ut för flickor som lever i en hederskultur. Vissa får ta för mycket ansvar för sitt liv och blir lämnade att lösa livet själva, andra får hela sitt livsutrymme begränsat och varenda timme på dygnet är kontrollerad (Schlytter & Linell 2010).

Hedersrelaterade ärenden är svårarbetade för socialsekreterare inom Socialtjänsten. Socialsekreterarna står med ena foten i lagboken och den andra i sin bedömning vilket gör att de upplever en stor osäkerhet när det kommer till sina beslut i hedersrelaterade ärenden (Baianstovu 2017). Till exempel väcker det stor osäkerhet hos socialsekreterare om de till exempel beslutat att placera en hedersutsatt person i ett skyddat boende, men så återvänder personen kort därefter hem till familjen igen (ibid.). Frågor som detta tyder på att HRV inte enbart är en fråga om korrekt handläggning och hantering av akuta problem, eftersom ärenden av denna art kan vara uttryck för sociala processer som inte alltid är uppenbara i utrednings- eller behandlingssituationen (Baianstovu 2017). Det finns också en oro bland socialsekreterare för att agera fördomsfullt i hedersärenden vilket gör det svårt att handla i komplexa ärenden där utsattheten för HRV kanske inte är uttalad av klienten själv (ibid.).

Avsaknaden av en enhetlig definition av hedersrelaterat våld och förtryck får konsekvenser för det sociala arbetet skriver Siv-Britt Björktomta (2007). Hon kunde i sina intervjuer med professionella, inom bland annat socialtjänst, skola och sjukvård, se att eftersom en enhetlig definition av HRV saknas ersattes detta emellanåt av eget tyckande och de professionella utgick ifrån egna personliga erfarenheter. Detta vacklande kan förstås som beroende på att HRV berör sådana känsliga och kontroversiella områden som förtryck och våld inom

familjen, kön och makt men också ämnen som kultur, religion, etnicitet och strukturell diskriminering (Björktomta 2007).

Arbetet mot HRV i skolan

I en rapport från Skolverket 2018 om skolans ansvar vid hedersärenden understryks elevhälsans vikt. Här beskrivs det som avgörande att elevhälsan är lättillgänglig för eleven. Om eleverna inte vet vem som är kurator på ens skola eller inte kan hitta kuratorn finns risken att skolan tappar möjligheten att fånga upp eleven och kunna hjälpa till. En skolkurator som finns kontinuerligt på skolan, har möjlighet att samarbeta med lärare och gör sig synlig och lättillgänglig för eleverna är viktigt i arbetet mot HRV (Skolverket 2018).

Effekten av att vara tillgänglig och bygga relationer som kurator är något som understryks också av fältet (Sjögren 2018). I debatter om evidensbaserat socialt arbete beskrivs exempelvis relationsbaserat arbete ibland som en motpol till standardiserade arbetsmetoder. I en studie om hur socionomer talar om relationen och dess betydelse för klientarbete framkom en stark övertygelse baserad på erfarenhet bland socionomerna. Övertygelsen om relationen som avgörande verktyg i socialt arbete var starkare desto mer yrkeserfarenhet de intervjuade socialarbetarna hade (ibid.).

I utvärderingen av projektet "Kärleken är fri" som syftade till att uppmärksamma och utbilda elever och skolpersonal om hedersrelaterat våld och förtryck, bland annat genom teaterföreställningar, framkommer en hel del intressanta slutsatser. Bland annat sa intervjupersonerna i utvärderingen, som tagit del av projektet, att de tyckte att diskutera hederskulturen med eleverna och information om HRV var ett bra sätt att motverka HRV. Det rättighetsförmedlande perspektivet kritiserades dock i utvärderingen eftersom det inte bidrar till förändring för unga som lever i en utsatt situation. Istället lyfts det fram att det är viktigt att föräldrar också får information om HRV och att unga som utsätts för hedersförtryck uppmärksammas av vuxna för att få sina rättigheter tillgodosedda (Högdin 2017a).

I en studie med skolkuratorer beskrev de hedersärenden som svåra att vara till hjälp i eftersom de upplevde en krock mellan sitt uppdrag som skolkurator och elever som inte önskar bli hjälpta på det sätt som skolkuratorn är vana vid att agera utifrån (Alizadeh et al. 2011). Vanligtvis agerade skolkuratorerna genom att kontakta föräldrar och koppla in andra myndigheter, något som riskerade att förvärra situationen för eleven eftersom kontakt med

personer utanför familjen i sig kunde innebära repressalier för eleven. Fem olika fenomen bidrog till de professionellas upplevelse av att vara bakbundna: kuratorernas lojalitet mot tonårsflickorna, flickornas lojalitet mot sina familjer, otydliga förväntningar från flickorna, dåliga erfarenheter av tidigare kontakt med socialtjänsten och svårigheter med att tolka allvaret i situationen. Resultatet blev att skolkuratorerna kände sig rådvilla eftersom flickorna berättade om outhärdligt våld och begränsningar, men samtidigt inte ville att personalen skulle ingripa (ibid).

I de studier som tidigare gjorts kring skolpersonals konstruktioner av HRV har framkommit att det ofta uppfattas intimt förknippat med vissa kulturer, så kallade hederskulturer. Våldet framställs med andra ord som en i hög grad kulturell handling (Gruber 2007). Ett tolkningssätt som beskrivs som problematiskt eftersom hedersutsatta riskerar att förstås som en homogen grupp. Den komplexitet som omger varje enskilt fall riskerar därmed att förbises (ibid). Sabine Gruber har också skrivit om hur arbetet mot HRV i skolan präglas av ett vi- och dom-görande (Gruber 2011), där HRV görs till ett problem som har med något osvenskt att göra. Gruber menar att detta inbegriper en rad stereotypa föreställningar om "de andra" vars konsekvenser är uteslutning och stigmatisering. Hon menar att skolans insatser mot våldet har utvecklats till en praktik som reproducerar och vidmakthåller föreställningar om nationen, nationella värden och gränser. Detta gör att skolan fungerar som institution för reproducering av nationalistiska idéer om vilka som får och inte får tillhöra den svenska gemenskapen (Gruber 2011).

Vi- och dom-görandet har slagits fast även i andra studier. Barzoo Eliassi har undersökt socialsekreterares uppfattningar om sig själva och "de andra" och slår fast att socialarbetare bidrar med att reproducera de normer som finns i samhället om vad som är "det goda livet" (Eliassi 2006). Detta, menar Eliassi, utgör en risk eftersom ett alltför individinriktat, kategoriserande arbete gör att socialarbetares bemötande av klienter med invandrarbakgrund riskerar förbise strukturella faktorer som arbetslöshet, fattigdom, marginalisering och exkludering som tänkbara motiv och förklaringar (ibid.).

Frågan om HRV befinner sig i skärningspunkten mellan idén om alla människors lika rättigheter och erkännandet av etniska, kulturella och religiösa minoriteter. Oron för att stigmatisera redan utsatta grupper kan leda till att skolpersonal rättfärdigar hedersrelaterade normer och värderingar som ett kulturellt uttryck som ska respekteras (Högdin 2017b). De

förslag som ges för att förhålla sig till denna balansgång är att utgå från ett barnrättsperspektiv. Barnrättsperspektivet bjuder in till att ifrågasätta de begränsningar som vissa barn utsätts för. Andra åtgärder som understryks som viktiga från skolans sida är att informera unga om deras rättigheter, om inte skolpersonalen tar detta ansvar läggs det istället ett stort ansvar på de unga själva att söka stöd (ibid).

Metod

I detta avsnitt kommer jag först att redogöra för datainsamlingsmetod och därefter för analys av det bearbetade materialet.

Socialkonstruktionism

Studien utgår från en kvalitativ, socialkonstruktionistisk ansats, eftersom jag är intresserad av skolkuratorernas resonemang kring HRV och hur de beskriver sin doxa. Vi är alla med och skapar vad vi klassificerar som ett socialt problem genom att sätta upp olika krav som ska uppfyllas. Jag är alltså inte intresserad av hur det faktiskt är beskaffat utan hur det beskrivs. Konstruktionister sätter de ontologiska frågorna kring problemets ”faktiska” existens inom parantes och riktar mer in sig på uppfattningen kring problemet (Sahlin 2015). Därför är semistrukturerade intervjuer lämpligt då detta erbjuder ett passande sätt att närma mig skolkuratorernas beskrivningar.

Datainsamling

Materialet samlades in genom semistrukturerade intervjuer med fyra skolkuratorer. Skolkuratorerna i denna studie jobbar på skolor lokaliserade till områden både i och utanför centrum i två olika städer vilket har bidragit till att skapa en variation i svaren (Svensson & Ahrne 2011).

Urval

Vad gäller att välja ut mina intervjupersoner gjorde jag ett målstyrt snöbollsurval för att låta forskningsfrågan ta plats och leda mig till de som kan ge mig svar på den. För att undersöka skolkuratorers erfarenheter av arbete med elever som lever under hedersnormer ville jag ju gärna prata med dem som har erfarenheter att dela med sig av. Det hade visserligen varit intressant att också få en berättelse om uteblivna erfarenheter av HRV, men det blir en annan studie. Det finns en rad olika former av målstyrda urval. Den form jag använt mig av är ett tillfällighetsurval, det vill säga de personer som jag lyckas få tag i under projektets begränsade tidsaspekt och som kan erbjuda mig svar som är relevanta för min forskningsfråga (Bryman 2018).

Intervju #1 gjordes med en skolkurator i 30-årsåldern med under fem års yrkeserfarenhet på en gymnasieskola.

Intervju #2 gjordes med en skolkurator i 40-årsåldern med under fem års yrkeserfarenhet på en grundskola.

Intervju #3 gjordes med en skolkurator med i 50-årsåldern över fem års yrkeserfarenhet på en gymnasieskola.

Intervju #4 gjordes med en skolkurator i 40-årsåldern med under fem års yrkeserfarenhet på en gymnasieskola.

Jag har kommit i kontakt med kuratorerna genom tips från yrkesverksamma socionomer. Bland annat hörde jag av mig till hederssamordnaren i en av kommunerna som tipsade om en kurator hon trodde skulle kunna prata om ämnet med mig. På så sätt fick jag kontakt med en för uppsatsen relevant person (jfr. Bryman 2011). Den kuratorn tipsade i sin tur om ytterligare en kurator som hon tyckte jag skulle prata med. Den tredje kuratorn valde jag ut då hon jobbade på en skola i ett område med stor mångfald bland eleverna med tanken om att en stor spridning av kulturer och religioner på en skola skulle kunna bidra med intressanta erfarenheter till studien. Den fjärde kuratorn fick jag kontakt med via en lärare som jag känner via mitt jobb på ett café. Läraren tipsade om kuratorn på hennes arbetsplats med erfarenhet och tankar kring hedersproblematiken i skolan. Jag har strävat efter att uppnå variation i mitt material och har därför inkluderat kuratorer på både grund- och gymnasieskolor och i två olika kommuner.

Intervjuerna har varat mellan 45-60 minuter långa och har utspelat sig i kuratorns arbetsrum. Inledningsvis följde jag intervjuguiden med relativt stor noggrannhet, men snart märkte jag vilka frågor och teman som var centrala i skolkuratorernas verklighet. I slutet av materialinsamlingen hade jag reviderat intervjuguiden och var flexibel i ordningsföljden av frågorna, något som är en fördel med att använda semistrukturerade intervjuer (Bryman 2008:430)

Bearbetning och analys

Vid intervjuerna har jag använt mig av anteckningsblock och spelade in intervjuerna via telefonen. Anteckningsblocket var mitt första verktyg för att sortera i materialet. Genom att

anteckna under intervjuernas gång skapade jag mig en överblick av de saker som fångade mitt intresse speciellt mycket. Det som dock visade sig vara mest effektivt för min tankeprocess var när jag transkriberade intervjuerna. Då använde jag mig av en ”fetningsteknik” där jag redan vid transkriberingen fetmarkerade de stycken som jag tyckte var speciellt intressanta i relation till studiens syfte. Genom denna teknik växte snabbt de tongivande teman fram som har kommit att präglade denna studie: konstruktionen av heder samt normer och arbetssätt. Dessa teman användes sedan för att strukturera analysen.

Analysens första steg syftade att få kunskap om hur HRV konstrueras som socialt problem av kuratorer. Jag kodade i detta steg mitt material utifrån tre analysfrågor (jfr. Jönson 2016).

- Hur beskrivs HRV som socialt problem?
- Vilket slags problem beskrivs HRV som? (familjeproblem? kulturellt problem? etc)
- Vilka beskrivs som drabbade av HRV?

I analysen framträdde ett antal teman som återkom i kuratorernas beskrivningar. Hedersrelaterat våld beskrevs som ett känsligt problem, där en del menade att det drabbade ”de andra” och andra att det drabbar ”oss”. Det beskrevs både som kulturellt problem och som ett familjeproblem.

Analysens andra steg syftade till att förstå intervjupersonernas professionsnormer. I denna fas kodade jag intervjuer utifrån vilka normer som kom till uttryck i det transkriberade materialet.

I denna fas framkom tre centrala teman om att en som kurator ska vara:

- Icke-dömande
- Relationsskapande
- Respektera elevers självbestämmande

Dessa tre normer som visade sig vara svårförenliga med de många olika anspråk på hur heder bör förstås. Detta ledde fram till beskrivningar kring svårigheterna med att jobba med HRV, som analyseras genomgripande i resultatsdelen.

I citaten har jag vid behov för materialets begriplighet fyllt i vad kuratorerna syftat på genom att hänvisa till detta genom [hakparenteser]. Jag har återgett citatet ordagrant och ibland för tydlighetens skull har varit nödvändigt att klargöra inom hakparenteser vad det är de hänvisar

till. Termerna varierar och är ett resultat som visar på den språkliga vaghet som råder och som i slutändan präglar hur problemet förstås och hanteras. I det flesta fall har kuratorerna hänvisat till ”heder” och jag har i strävat efter att vid förtydliganden av vad som syftas på, återge det som det begrepp som respondenten själv använde sig av.

Etiska överväganden

Inledningsvis har jag varit noga med att tala om vad mitt syfte är med studien och hur respondenternas svar kommer användas. Därefter har jag sett till att informera mina respondenter att deras medverkan är frivillig, anonym och när som helst kan avslutas. Vidare är det viktigt att respondenternas privatliv skyddas och att deras identiteter förvaras på ett sådant sätt så att ingen annan kommer åt dem (Bryman 2018). Detta hanterade jag genom att redan tidigt låta respondenternas svar enbart vara kopplade till den ordning jag gjorde intervjuerna så att deras svar fick epitetet “Intervju #1” osv. Jag har även anonymiserat delar i citat då respondentens identitet kan komma att avslöjas. Största anledningen att skydda respondenternas identiteter har egentligen med deras erfarenheter att göra. De individer som de mött och lever under hedersförtryck riskerar att utsättas för stor fara bara en pratar om familjen med någon utanför familjen. Därför är det viktigt att skolkuratorernas identiteter inte kan bli röjda och på så sätt äventyra elevernas identiteter.

Eftersom min studie vänder sig till professionella är de etiska aspekterna av forskningsfrågans natur inte av den mest känsliga naturen. Jag har enbart bett kuratorerna att tala utifrån sina professionella erfarenheter och inte fördjupat mig i deras privata tankar eller upplevelser. Hedersförtryck och barn som far illa är givetvis ämnen som påverkar den som jobbar med målgruppen så visst ansvar medföljer givetvis för att inte väcka obehag hos respondenterna genom deras medverkan. Viktigt är även att jag har vänt mig direkt till skolkuratorerna för att ställa frågan så att de kunnat ställa upp av frivillighet och inte för att en eventuell chef bett dem.

Tillförlitlighet

I detta avsnitt kommer jag diskutera studiens trovärdighet, pålitlighet, överförbarhet, styrkor och svagheter samt redogöra för min förförståelse.

Trovärdighet handlar om studien verkligen undersöker det den ämnar undersöka (Bryman 2011). För att undersöka skolkuratorers beskrivningar av HRV arbetade jag aktivt med att få kontakt med intervjupersoner som ansåg sig ha erfarenheter av detta fenomen.

Pålitlighet, det vill säga huruvida en annan forskare får fram samma resultat som jag om samma metod och tillvägagångssätt används (ibid). Eftersom detta är en kvalitativ studie måste jag säga att resultaten förmodligen inte hade blivit desamma om någon annan gjort studien. Även en semistrukturerad intervju med givna teman tar inte bort att samtalet färgas av de personer som möts. Eftersträvansvärt har såklart varit att göra mig själv så saklig som möjligt. Studien handlar om att få kunskap om skolkuratorers syn på hedersvåld och skolkuratorers arbetssätt. Min strävan har varit att förhålla mig med viss distans till det material som jag samlat in och fokuserat på att det är kuratorernas konstruktioner jag är intresserad av. Detta har jag försökt lyckas med genom att vara följsam i intervjuerna och få intervjupersonen att berätta hur den tänker även om jag vid vissa tillfällen stuttit på viss förkunskap om de frågor vi kommit in på. Mitt intresse för ämnet har givetvis bidragit till viss färg i intervjuerna genom att min uppmärksamhet och mitt intresse ibland kanske skinit igenom när intervjupersonen pratat om saker jag tycker är särskilt intressanta. Men detta är något som finns utrymme för enligt de råd som finns om att förhålla sig på ett intelligent reflekterande sätt (Svensson & Ahrne 2011). I övrigt har jag med stor noggrannhet försökt hållit mig till de grundregler som en kvalitativ intervju bör präglas av; att lyssna tålmodigt och vänligt, inte ge moraliska förmaningar, inte argumentera mot den som intervjuas (ibid.). Slutligen innebär kriteriet en möjlighet att styrka och konfirmera medvetenheten om att det inte finns en objektivitet - forskarens personliga värderingar ska inte styra studien (Bryman 2018). Detta diskuteras i kommande avsnitt om förståelse.

Vad gäller överförbarheten, är det den analytiska generaliseringen som gör att den begreppsapparat som utvecklats i analysen kan begripliggöra synen på hederskulturen i andra sammanhang. Detta är en kvalitativ studie och i en sådan är det relevant att tala om analytisk generalisering. Det innebär att den analys och de begrepp – tex kuratorsdoxa - som använts i denna uppsats, även kan användas för att förstå hedersproblematik i andra kontexter.

Metodens styrkor och svagheter

Bland intervjupersonerna har majoriteten mindre än fem års yrkeserfarenhet, men å andra sidan har ger de uttryck för en bred erfarenhet av HRV som socialt problem. Styrkan är att jag

intervjuat personer som faktiskt möter barn och unga och personer som är de som har yrkesroller som innebär att de är de som realiserar de politiska mål som finns om HRV i mötet med medborgare.

Intervjuerna bäddar för ett sätt att få kunskap om normer. Kuratorerna beskriver hur de arbetar och hur de tycker man ska arbeta. En svaghet är att jag inte varit på plats och undersökt hur de faktiskt ser på HRV och hur deras normer faktiskt tar sig uttryck i mötet med barn och unga. Att genomföra observationer var dock inte möjligt både av tidsskäl och av etiska skäl.

Förförståelse

Jag har genom mina erfarenheter som socialarbetare fått se de konsekvenser hedersrelaterat våld och förtryck får för den enskilde. Det har väckt starka känslor i mig att kvinnors rättigheter i Sverige inte är skyddade oavsett vilken miljö man föds in i. Det har fått mig att känna mig naiv att jag förutsatt att samhället, genom lagstiftning och välfärdssystem, skyddar människor oavsett kön och sexualitet från ett osjälvständigt och förtryckt liv. Trots lagstiftning mot tvångsgifte finns än idag kvinnor och män i Sverige som inte själva får välja vem de vill leva med eller på andra sätt begränsas i sitt liv på grund av hedersrelaterat våld och förtryck (Länsstyrelsen Östergötland 2020). Formad i en individualistisk miljö gör att patriarkala och kollektiva miljöer är mycket främmande för mig. Ett feministiskt och liberalt förhållningssätt präglar min syn på världen vilket gör att jag huvudsakligen tolkar HRV som ett patriarkalt våld. Jag tror inte på ett paternalistiskt förhållningssätt för vad som är ”ett gott liv” samtidigt som jag strävar efter att visa mod i situationer då mänskliga rättigheter kränks. Slutligen ämnar jag att ständigt söka ny kunskap för att förstå och tolka världen ur nya perspektiv än min egen utgångspunkt. Detta har bidragit till mitt intresse för HRV och en vilja att undersöka hur detta komplexa sociala problem förstås. Studiens syfte är alltså inte att tala om hur HRV skall tolkas utan försöka förstå hur HRV beskrivs av de som i sitt arbete möter barn och unga utsatta för HRV. Det går inte att komma ifrån bias, men min intention har varit att genom metodologisk transparens och medvetenhet kring rollen som forskare visa på en trovärdighet i analysen.

Teori

Anspråksteori

Hur kan en förstå hur ett socialt problem definieras? Donileen Loseke skriver om detta i sin bok *Thinking about Social Problems* (2003). Hon menar att begreppet sociala problem är något som vi använder för att kategorisera förhållanden som vi tycker är problematiska och som kan och bör förändras. Ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv förstås alltså alla sociala problem som något konstruerat av oss. Hur vi sedan ser på och förhåller oss till ett socialt problem beror på vilka anspråk som gjorts för att definiera problemet. På detta sätt förstås sociala problem som bestående av både objektiva förhållanden om sakernas tillstånd, men också av subjektiva definitioner (Loseke 2003). HRV utgör ett fält för denna spänning där vissa menar att det är en fråga om mänskliga rättigheter och andra en fråga om kulturaliserande och rasistiska stereotyper om andras seder och bruk (Baianstovu 2017).

Genom att använda anspråksteori (Loseke 2003) som perspektiv kan jag i min analys undersöka hur heder som socialt problem påverkas av de olika anspråk som görs på hur HRV skall förstås. Anspråksteorin blir ett verktyg för att diskutera hedersproblematikens utmaningar att förstås och etableras som socialt problem. Så länge det finns konkurrerande anspråk på heder som socialt problem påverkar detta möjligheten till införlivandet av verktyg för att vara till hjälp i ärenden relaterade till HRV i skolkuratorernas praxis.

Enligt anspråksteorin måste alla sociala problem först vinna erkännande innan de konstrueras som ett faktiskt socialt problem (Loseke 2003). Anspråken kan göras av politiker, media, forskare, professionella eller experter på ämnet. Vad gäller forskare och experter får de genom sin auktoritet kring ämnet utrymme att göra anspråk på vad som bör anses vara ett socialt problem (Loseke 2003). Loseke beskriver detta som en trovärdighetshierarki där personer högre upp i hierarkin inom ett visst område har större utrymme och chans att övertyga en publik och ge värde till sitt anspråk. Någon som anses kunna mycket om socialt arbete eller har mycket erfarenhet inom området HRV kommer således enligt Loseke bli lyssnad på i större grad än någon utan koppling till ämnet. Men det räcker inte där, för ett genomslag krävs att anspråket får erkännande även av publiken. Vad är då publiken? Publiken kan förstås som den breda massan; folket, yrkeskåren, media m.m, men kräver också erkännande från mer inflytelserika grupper som forskare och politiker. Hur ett anspråk ser ut

påverkar också vilka lösningar som kan presenteras och föreslås. När anspråket på vad som bör anses vara ett socialt problem vunnit erkännande har vi alltså ett nytt etablerat, konstruerat, socialt problem. I denna uppsats bidrar detta perspektiv till att kunna se hur den nuvarande definitionen av HRV som socialt problem ser ut och ett verktyg för att förstå hur HRV i sin nuvarande definition påverkar skolkuratorernas arbete med hedersärenden.

Konkurrerande anspråk

Loseke pratar också konkurrerande anspråk. Samma fenomen kan göras anspråk på ifrån olika perspektiv och det är då inte ett färdigkonstruerat socialt problem. Om samma fenomen drabbas av olika anspråk och definitioner får det även skilda förslag på lösningar och orsaker. Det är först när ett anspråk slagit ut de konkurrerande som ett socialt problem är konstruerat (Loseke 2003). Just detta fenomen är något som präglat debatten om HRV i form av olika röster som hävdar olika orsaker till HRV. Därför blir det intressant att se hur dessa konkurrerande anspråk har påverkat beskrivningar och tolkningar av HRV som socialt problem.

Fältets doxa

Begreppet doxa myntades av 1900-talssociologen Pierre Bourdieu. Begreppet är ett bidrag till professionsteorin och handlar om att varje yrkesgrupp har sina egna uttalade och outtalade spelregler (Bourdieu 1977). Ett nedärvt förhållningssätt som förs över från professionell till nyutexaminerad. För den sakens skull betyder det inte att fältet i sig är en samstämmig kör. På varje fält finns krafter som drar åt olika håll och som kämpar för att positionera sig i förhållande till andra fält. Det som håller ihop fältet är intresset för att verka inom fältet och att göra anspråk på expertis (Carlhed 2011). Doxan handlar om de handlingsmönster och uppfattningar som präglar fältet (Bourdieu 1977). I doxan ryms också de klientgrupper som i sig är socialt konstruerade. Översatt till socionomdoxan kan sägas att vi har en tyst överenskommelse om vad vi anser vara vår uppgift. Tex gör vi något annat än vad psykologer och lärare kan göra, vi har en expertis om sociala problem som de saknar. Inom doxan ingår även en överenskommelse om vilka klientgrupper vi anser vara våra och inte minst hur vi jobbar med dessa (Järvinen 2010). Skolkuratorer har en annorlunda doxa än socionomer på socialtjänsten, inte bara genom deras uppfattningar, utan också genom den faktiska skillnaden som de både yrkesområdena innehåller. Rent juridiskt har t.ex. inte en skolkurator någon rätt

att utreda en elevs behov för sociala insatser. Den juridiska rättigheten har bara socionomer på myndighet.

I följande avsnitt undersöks hur skolkuratorernas konstruktioner av heder ser ut och vilka professionsnormer som kommer till uttryck i kuratorers beskrivningar av att arbeta med HRV. Frågan är hur mötet mellan HRV som socialt problem och den nuvarande doxan ser ut.

Resultat och analys

Resultatkapitlet är indelat i två delar. Först presenteras en beskrivning av hur kuratorerna framställer HRV som socialt problem. Därefter följer ett avsnitt om hur kuratorerna beskriver arbetet med HRV utifrån rådande professionsnormer och arbetsrutiner.

En familjeangelägenhet eller känsligt ämne utan språk?

I tidigare studier med skolpersonal har HRV framförallt beskrivits som ett problem intimt förknippat med kultur (Schlytter & Linell 2010, Gruber 2007). Senare studier har föreslagit andra tolkningar av HRV, till exempel att HRV är ytterligare en sorts våld (Björktomta 2019), att HRV är ett uttryck för att fostra till svenskhet (Gruber 2011) och gett exempel på hur omtvistat HRV fortfarande är (Baianstovu 2017). Loseke kallar denna sorts situation för konkurrerande anspråk. Först när ett anspråk slagit ut de konkurrerande har ett socialt problem konstruerats (Loseke 2003). Även inom ramarna för denna relativt lilla studie finns det en stor spännvidd mellan anspråken som görs på hur HRV skall förstås:

Jag tror att de flesta familjer håller det här ganska mycket för sig själva [...] ibland så tänker de kanske "ja men det är såhär det ska vara, såhär är det i vår familj". [...] Förmodligen missar vi jättemånga också, är jag helt övertygad om, för att det är lite svårt att komma åt, och det är inte heller så att det alltid blir jättebra när man försöker ta tag i det, för det är känsligt och det är svårt. (Intervju #2)

Skolkuratoren beskriver HRV som ett problem som kan förstås som en familjeangelägenhet, och uttrycker en osäkerhet gällande hur och om detta är något som skolkuratoren bör lägga sig i. Det är både känsligt och svårt. En annan av kuratorerna beskriver hur HRV handlar om värderingar hos individen å ena sidan och om fördomar hos omvärlden å andra sidan:

Jag har en bild av att folk tror att jag möter det [heder] mycket mer än jag gör just på grund av att jag jobbar med språkintröduktion vilket är bara nyanlända elever. Så att jag tror att man har den fördömen att det är någonting som alla dom här [elever på språkintröduktion] lever i, mer eller mindre, men så är det inte. Men det är en del, jag jobbar en del med det. (Intervju #1)

En annan kurator funderar över de konkurrerande anspråk som hon upplever präglar HRV. Hon beskriver hur hon upplever det problematiskt att HRV ofta görs anspråk på som något främmande, samtidigt som hon själv upplever det som mer förekommande i ”andra” kulturer:

Den stereotypa bilden är ju att det här är något som försiggår i andra kulturer än våran egen. Att det utövas av män gentemot kvinnor. Att det helt enkelt är främmande. Och delvis så köper jag ju det fortfarande givetvis, jag ser ju att det är mera förekommande i andra kulturer, men just det här att man hela tiden sätter ord på att det ska vara främmande. Det motsätter jag mig för att det bidrar till att förstärka segregation. (Intervju #4)

Detta kan tolkas som anspråk på att HRV ska förstås som en produkt av segregation, och en vilja från kuratorns sida att komma ifrån de kulturalistiska och feministiska förklaringsmodeller (jfr. Darvishpour m.fl. 2010) som präglat HRV.

I intervjuerna framkom också en osäkerhet kring att överlämna ärenden till andra välfärdsinstanser såsom socialtjänst och rättsväsende. Kuratorerna beskrev det som att de inte litade på att övriga välfärdsinstanser har tillräcklig kunskap och erfarenhet om hur hedersärenden bör hanteras. Det beskrevs också en avsaknad av kollegial erfarenhet och kunskap kring HRV som ämne:

Jag tänker att hade man haft en större medvetenhet och en mer medveten diskurs hade det kanske varit lättare för dom [eleverna] att dela med sig av detaljer som vi hade kunnat jobba lite med eller ta till sig att det faktiskt handlar om heder. För det ordet [heder] är väldigt främmande. (Intervju #4).

Kuratorn efterfrågar ett språk kring hedersförtryck på samma sätt som en skapat kring till exempel HBTQ-frågor. Språket blir viktigt för hedersutsatta elevers skull, men också för att kuratorn ska kunna visa för eleven att hen vet vad hedersnormer handlar om och kan innebära för eleven.

Nu var ju jag på en föreläsning med hedersteamet i förra veckan. Och tycker också att det är väldigt spännande när de redovisar sin statistik om att 22% av [stadens ungdomar] kommer i kontakt med hedersproblematik. Och så jämför man det med deras HBTQ-satsning. Och jag

blir rosenrasande. För där har man också valt att lägga resurser från alla möjliga olika håll och ställt ganska höga krav på alla möjliga sorters instanser, men det här [hedersproblematik] får fortsätta pågå i tystnad, och det här berör många fler. För det här handlar också om tolerans. För jag tycker att vi skulle kunna ha ett litet paraplybegrepp vad gäller tolerans där HBTQ skulle kunna ingå men där heder ingår. Och det får vi inte, utan nu får vi en storsatsning på det här och ingenting på heder (Intervju #4).

I storsatsningen som kuratorn nämner ingår bland annat ett krav på alla kuratorer i Malmö stad att ha en prideflagga på skrivbordet i ens arbetsrum för att kommunicera att en som professionell har kunskap för att prata om den sortens frågor. Jämförelsevis har alltså de anspråk som gjorts på hur vi ska förhålla oss till HBTQ-frågor vunnit erkännande från publiken. Politiker, företag, organisationer och media har alla gett frågan gensvar genom att föra upp det på dagordningen, utbilda sin personal och kommunicera till omgivningen att de står bakom HBTQ-frågor. Föreställningsvis, hur hade det varit om någon aktör skulle försöka göra ett annat anspråk på hur vi ska förstå och förhålla oss till HBTQ-frågor? Publikens gensvar låter sällan vänta på sig. Jämför exempelvis med reaktionerna på när Sölvesborgs kommunpolitiker beslutade att de skulle sluta hissa prideflaggan (Sydsvenskan 2019) och den högljudda opinion som inte lät vänta på sig.

En annan av kuratorerna funderade över om alla yrkesverksamma vet hur hederskulturen kan se ut:

Jag tror att, vissa skolor, där kanske diskussionen inte är så levande, för dom tänker bara att 'vi har inte detta på vår skola'. Men jag tror att detta finns överallt, alltså oavsett om det är på en skola med väldigt resursstarka föräldrar och utbildningsnivån är hög (Intervju #2).

Finns det alltså anspråk på att heder är något som drabbar en viss uttalad grupp? Finns det konkurrerande anspråk på att heder är något som syns på utsidan? En kurator beskriver hur eleverna ibland hoppas att hon ska göra en annan bedömning av situationen än sina kollegor, på grund av att hon, kuratorn, har en annan etnicitet än svensk. Kuratorn menade att hennes etnicitet kunde fungera som ett verktyg för att nå fram till hedersutsatta. Samtidigt uttryckte hon att elever kunde ha särskilda förväntningar på henne som kurator utifrån hennes etnicitet. Kuratorn uttryckte dock anspråk på att hederskulturen bör förstås som ett hot mot mänskliga rättigheter:

Dom [eleverna] har bilden att, 'Okej, jag har kommit till Sverige och alla svenskar kommer att göra orosanmälan om jag säger att detta händer i mitt hem'. Men det [orosanmälan] har ju

inget att göra med svenskheten. Det är ju värderingar, det är ju mänskliga rättigheter. Det spelar ingen roll om den som sitter här är svensk eller om den är iranier eller om den är arab, det är en mänsklig rättighet. (Intervju #1)

Föreställ dig nu att ovanstående citat hade handlat om HBTQ-frågor, att HBTQ handlar om mänskliga rättigheter, det hade känts lite övertydligt från kuratorns sida? För oss, i ”publiken” finns det en etablerad tolkningsram för hur vi ska förstå förtryck av HBTQ-frågor och en etablerad idé om att alla elever ska kunna leva utifrån sin sexuella läggning och könsidentitet. Men citatet ovan visar kuratorn hur hedersproblematiken inte vunnit erkännande som etablerat socialt problem utan fortfarande är drabbat av konkurrerande anspråk (jfr. Loseke 2003).

Vem drabbas av HRV ?

Yrkeskåren är en viktig anspråksgörare i processen för ett socialt problem att vinna erkännande (Loseke 2003). Med tanke på hur splittrad forskarkåren är gällande HRV är det därför förklarligt att kuratorerna i denna studie också gör olika anspråk på hur HRV skall förstås. Kuratorn i citatet nedan beskriver den osäkerhet bland professionella socialarbetare om hur en som yrkesperson bör förhålla sig till HRV, något som också framkommit i tidigare forskning (Baianstovu 2017).

För det handlar ju inte heller om att ni måste sluta med allting som har med er kultur eller religion att göra, utan det är mer bara att ge dom ett rimligt utrymme ungdomarna, de får lov att välja lite själva. (Intervju #2)

Citatet visar på den oro som finns för att stigmatisera redan utsatta grupper, en oro som tidigare forskning pekat på kan leda till att skolpersonal rättfärdigar hedersrelaterade normer och värderingar som ett kulturellt uttryck som ska respekteras (Högdin 2017b).

Vi kan även se ett vi- och dom-görande i ovanstående citat. HRV verkar vara något som ”de andra” håller på med. Detta vi- och dom-görande är något som Sabine Gruber (2011) visat på i tidigare forskning. Bland annat menar Gruber att skolans insatser mot HRV har utvecklats till ett projekt som också ämnar fostra till svenskhet dvs. att utbilda ”dom andra” om svenska värden och normer för könsrelationer. De åtgärder som vidtas bygger på ett vi- och dom-tänkande som separerar våld, våldsutövare och de som utsätts för våld, till olika nationella, lokala och sociala rum enligt Gruber (2011). Vilka är dessa andra? Ett svar får vi av en av en

annan kurator i studien. Hon såg sin egen etnicitet som ett verktyg i arbetet med elever som lever under hedersnormer:

IP: Jag kan säga såhär att jag tycker att min etnicitet har varit ett jättestarkt verktyg i mötet med dom här tjejerna. För att dom säger 'men du vet ju själv vad dom [föräldrarna] menar när dom säger såhär' och, ja, jag förstår, men samtidigt så tycker jag ju inte att det är okej bara för att jag delar samma etnicitet som dom. Men jag känner ju ändå att det gör att de vågar berätta saker som 'du vet ju att om min mamma säger så, så betyder det inte att min mamma vill döda mig'.

Kuratoren förtydligar vidare på vilket sätt hon upplever att hennes etnicitet spelar in i mötet med eleverna:

IP: Jag tror att när de [eleverna] tittar på mig så tänker de att 'hon förstår ju säkert för att hon har ju säkert också upplevt det' och det är ju lite så. Alltså jag är från [utomnordiskt land] och i våra kulturer, alltså heder, det är ju ett spektrum, du kan ha såhär lite heder och sen kan du ha såhär mycket heder. [...] Jag tänker ju att 'nä men jag har ju inte levt i någon hederskultur' men sen så vet jag ju att det finns ju ändå en liten bit i det, alltså i min kultur ändå, och jag förstår ju den. Sen att jag har varit liksom 'nä, jag tänker inte lyssna på ert skitsnack' till mina föräldrar, det är ju en annan grej, jag har ju hanterat det på ett annat sätt, men dom [eleverna] vet ju att jag ändå fattar, hänger du med? (Intervju #1)

Genom att kuratorn uttrycker hur hennes etnicitet blir ett verktyg att använda som brygga för eleverna att vända sig till henne, kan detta förstås som ett vi- och domgörande, där kuratorn blir en del av "vi" genom sin etnicitet. Det blir också tydligt hur kuratorn i intervju #1 och kuratorn i intervju #2 har olika bilder om vem som drabbas av hederskulturen. I intervju #2 beskrivs hederskulturen som något som pågår någon annanstans och drabbar någon annan. I intervju #1 beskrivs hederskulturen något som många med annan etnisk bakgrund än svensk lever med och förhåller sig olika till. Kuratorn i Intervju #1 utvecklar hur hennes etnicitet fungerar verktyg i att upptäcka elever som lever under hedersrelaterade normer:

IP: När jag träffar en person ur en annan etnicitet [än svensk] antar jag lite att hennes föräldrar är förmodligen som mina föräldrar. Det är oftast så, oavsett hur liberala föräldrar man har så finns det ändå lite i alla våra kulturer. Att man liksom 'Jaja, vi har ju anpassat oss till samhället, men vi bryr oss ju fortfarande väldigt mycket om vad andra tycker om vår dotter'. Alltså man värnar om sin dotter på ett helt annat sätt liksom. Jag gör ju det antagandet att, när jag träffar en annan av samma etnicitet [som jag], att hon fattar detta [hedersnormer], hon har kanske också någon liten släng utav det [hedersnormer] i sitt liv liksom. Jag känner att eleverna också tänker så [som jag], och det säger dom. Alltså när dom berättar grejer så är dom

tydliga med att 'ja men jag gick till den läraren och sa det och då blev hon jätteorolig, men du [kuratorn] vet ju att det inte är någonting, det är ju vanligt hos oss, du vet säkert själv'. Eleverna säger så jätteofta.

Och förhåller du dig till det då?

IP: Jag försöker ignorera det, men jag märker ju vad det [kuratorns etniska bakgrund] gör med dom, det gör ju så att dom vågar berätta det. Men jag ignorerar det [elevens vilja att kuratorn ska förstå och låta gå] och istället vänder jag på det och 'kan du förklara lite mer om detta'. Men det ligger ju där i luften (Intervju #1).

Kuratorn beskriver att det finns en förhoppning hos de elever som hon mött om att hon ska förstå elevens situation ur ett kulturellt perspektiv, och därför inte ta situationen på för stort allvar. Kuratorn blir en del av "dom" därför blir heder något som drabbar "oss".

I citaten ovan har ett antal professionsnormer och arbetssätt i förhållande till HRV utkristalliserat sig. Kuratorn i intervju #1 ger uttryck för relationsskapande som verktyg i hedersrelaterande ärenden där hon ser sin egen etnicitet som ett verktyg för att skapa relationer till elever med utländsk bakgrund. I materialet framkommer även en professionsnorm om att som kurator vara icke-dömande och låta människor få leva utifrån sin kultur och religion. Tidigare studier har diskuterat detta som en slags rättighetsideologi, som i detta fall handlar om idén om religionsfrihet och som slår bakut i hedersärenden där de istället får motsatt effekt (jfr Moller Okin 2002). Ideologin om tolerans och öppenhet mot olika kulturer och religioner kan istället göra att en blundar för när elevens rättigheter blir kränkta. Oviljan att kategorisera människor eller sätta individer i fack gör att ett ställningstagande för individens rättigheter drunknar i viljan att visa respekt för allas olikheter. Dessa teman som uppdagat sig i denna resultatsdel är det som kommer att diskuteras närmre i analysens andra och sista resultatsdel.

Hedersproblematiken möter fältets doxa

I detta avsnitt kommer de olika anspråk som presenterats gällande hur HRV kan förstås, att sättas i perspektiv till skolkuratorernas doxa, dvs. deras professionsnormer och arbetsrutiner. Detta görs för att analysera de svårigheter som kan uppstå när skolkuratorer ska ta sig an hedersrelaterade ärenden inom ramen för sin professionstradition.

Inledningsvis följer en närmre blick på vilka professionsnormer som kommer till uttryck i kuratorers beskrivningar av att arbeta med HRV. Den bild av kuratorsdoxan som framträder i analysen handlar om ett antal ideal som bidrar till hur skolkuratoren förhåller sig till sitt yrke. Detta anger i sin tur vilka förutsättningar kuratorerna har att tolka och lösa problem. Kuratorns doxa framträder som tre centrala professionsnormer:

- att vara ickedömande,
- att vara relationsskapande
- att respektera elevens självbestämmande

Samtliga av dessa rubriker kommer fördjupas, men först följer en generell beskrivning av mötet mellan hedersproblematiken och kuratorsdoxan har sett ut i denna studie.

När den klassiska doxan inte fungerar på ett socialt problem:

De professionstraditioner och professionsnormer som präglar en viss yrkesgrupp går också under begreppet fältets doxa (Bourdieu 1977). Fältets doxa handlar om en professions gemensamma regler, rutiner och föreställningar om vad som är rätt och fel. I doxan ryms uppfattningen om fältets ansvarsområden, konsensus kring vilka problemtyper som tillhör fältet och hur fältet jobbar med dessa i förhållande till hur fältet ser på sitt uppdrag och sin expertis (Bourdieu 1977). De ideal som präglar en yrkesgrupp, ett fält, är socialt konstruerade kategorier som uppnått status som doxa genom att reproduceras och bli traditioner genom att användas om och om igen (Järvinen 2015). Hur ser då skolkuratorns nuvarande doxa ut? Skapa relationer, finnas till, lyssna och göra orosanmälan, de flesta kan rada upp en skolkurators uppgift i skolan. Men hur förhåller sig kuratorn till denna professionstradition i sin sitt arbete med ärenden som rör HRV?

I Skolverkets (2018) stödmaterial står mycket skrivet om hur viktigt det är att ha kunskap om HRV och att vara en tillgänglig kurator. Men någon handlingsplan eller mer konkreta tillvägagångssätt vid hedersärenden presenteras inte. Osäkerheten kring hur en som professionell bör agera efter att ha bockat av ovanstående uppgifter är något som flera av de intervjuade kuratorerna vittnar om:

Det man kan sakna generellt är en tydlig arbetsgång, för jag tror att alla jobbar med detta [HRV] ganska olika (Intervju #2).

I kuratorsdoxan ingår en rad arbetsområden där kuratorn vet vad hen ska göra som skolkurator. Men när kuratorsdoxans etablerade förhållningssätt om att vara respektfull, hänsynsfull och vänlig möter hedersproblematikens komplexitet och outtalade ställning som socialt problem (jfr. Baianstovu 2017) leder detta till osäkerhet hos den professionella:

Det är svåra ärenden och alla är liksom unika. Även om jag har träffat på många så är det fortfarande en viss osäkerhet varje gång för det finns väl en rädsla att göra fel (Intervju #3).

Även hos denna kurator med lång erfarenhet och kunskap om hedersproblematiken finns ändå en osäkerhet om hur kuratorn ska agera och förhålla sig till problemet. Att känna sig professionellt hämmad i just hedersärenden är inget nytt utan har bekräftats även i tidigare forskning (Alizadeh et. al 2011). Vad gäller hedersärenden verkar det alltså inte finnas någon nedärvd arbetsgång för hur problemet hanteras.

Att vara icke-dömmande

Att vara icke-dömmande var något som poängterades som viktigt av kuratorerna. Detta förhållningssätt kunde ta sig uttryck genom att man föreslog anpassningar - istället för att agera fördömande när föräldrar ville att deras barn skulle särbehandlas. Förhållningssättet till HRV vippar mellan att anpassa förutsättningarna för eleven att leva efter sin "kultur" eller att förhålla sig mer kompromisslöst för att behandla alla barn lika oavsett "kultur". Att anpassa miljön kan handla om att låta elever duscha själva efter gymnastiken och slippa följa med till badhuset, eller när eleven är äldre, använda kultur som förklaringsmodell till att kvinnliga elever blir passade på av manliga släktingar, exempelvis bevakade i skolan eller upplockade i bil direkt efter skoldagens slut. Detta kan av annan skolpersonal ibland beskrivas som uppvaktning eller gullig kärlek istället för kontroll enligt en av kuratorerna. En annan kurator

berättar om hur skolan försökt vara flexibla om elever inte vill vara med på idrotten eller simträningen:

Då försöker man ju lösa det på något annat sätt, jag har inte varit med om att det skulle vara ett problem utan jag tror att man försöker vara lite flexibel för att barnet eller ungdomen ska ju få den undervisningen som de har rätt till. Så man försöker nog tänka lite flexibelt kring det. Och ställer frågor kring det här, finns det något vi kan göra för att liksom underlätta det här [elevens avvikande behov] för att det ska bli lättare? Alltså överlag, vi har ju väldigt engagerade pedagoger som är väldigt intresserade av barnen och som pratar mycket med dom och har liksom en relation på ett annat sätt. Sen kommer det alltid finnas saker vi missar. Det är ju så, tyvärr kan man inte upptäcka allt (Intervju #2).

Att vara flexibel och förstående kan ses som ett sätt att arbeta enligt en icke-dömande doxa, samtidigt kan en flexibilitet också ses som en slags anpassning och upprätthållande av hedersrelaterade normer där flickor särbehandlas på simundervisningen. Flexibiliteten kan i dessa lägen fungera som en möjliggörare för hederskulturen att få spelrum på bekostnad av barnens fri- och rättigheter (jfr. Högdin 2017b). Genom att som kurator konfrontera elever eller föräldrar till hedersutsatta barn finns dock risk för att de drar sig tillbaka, i vissa fall till och med byter skola för att inte bli ifrågasatta. Föräldrainvolvering är en vanligtvis standardlösning i kuratorsdoxan. Men vad gäller hedersärenden kan föräldrakontakt bli en fara för barnet då hot och repressalier tenderar att drabba den som pratat med någon utanför kollektivet (jfr. Schlytter & Linell 2010). En kurator berättar om hur hon sett familjer flytta när trycket från skolan eller socialtjänsten blivit för hårt:

IP: Så kan det absolut vara, att familjer väljer att flytta för att 'nu verkar de ha kommit på oss' eller att dom tycker att det är obehagligt att 'nu har vi socialförvaltningen som andas på oss', att de väljer att flytta, men det tänker jag är inget nytt eller ovanligt så.

På frågan om hur hon hanterar familjer som drar sig undan när skola eller myndigheter ingriper svarar hon:

IP: Jaa... Jag tänker att man måste ju liksom göra sitt bästa för att överlämna till den skolan som barnet börjar på. Och då behöver det inte vara inom samma kommun. Jag har faktiskt varit i kontakt med någon när de har flyttat långt upp i landet. Jag kan inte bara tänka liksom 'nu är inte det vårt problem längre, nu går inte eleven här', utan, ja, man får ju försöka att i alla fall lämna över information och så får man hoppas att de gör som dom ska. Vi har också elever som försvunnit härifrån, alltså när barnet inte kommer tillbaka igen, sånt kan också hända,

alltså efter ett sommarlov. Och det vet man inte heller om det är kopplat till heder det kan det också vara. (Intervju #2)

Kuratorerna i denna studie vittnar om hur den traditionella kuratorsdoxan om hur en förhåller sig till barn och ungdomar som riskerar att fara illa inte fungerar på hedersärenden. Om det inte finns några definitioner för hur heder ser ut eller kan hanteras så tvingas alltså kuratorn söka andra definitioner på problemet för att kunna hantera det. Socialarbetaren söker ständigt efter faktorerna i ärendet som kan passa in i den redan etablerade doxan för vilka sociala problem som finns, hur de konstrueras och hur de jobbar med just det sociala problemet (Järvinen 2015). Gången att upptäcka ett problem i elevens livsvärld, använda ord för det och sedan göra en orosanmälan verkar alltså vara inte gynnsamt i hedersärenden. Detta eftersom det kan sätta eleven i stor fara om familjen får reda på att deras barn pratat med någon utomstående om sin familj (jfr. de los Reyes 2003). Istället efterfrågas något sätt att förhålla sig till problemet och ord för att kunna prata om det:

Om vi inte kan sätta ord på saker kan vi inte prata om dem, vi måste använda ord, annars har vi ett intet. Vi har ordet heder, men vi har inte så många andra ord som cirkulerar (Intervju #4).

Om varken eleven eller kuratorn har ord för att prata om hur det är att leva under hedersnormer får kuratorn svårt att handla i ärendet. Vikten av skolpersonalens ansvar att informera unga om deras rättigheter har betonats i tidigare studier (Högdin 2017b). Om inte skolpersonalen saknar verktyg, som i detta fall ett språk, för att förmedla elevens rättigheter läggs istället ett stort ansvar på eleven själv att söka stöd (ibid.)

Att vara relationsskapande

I tidigare avsnitt om skolkuratorernas konstruktion av HRV framställdes just relationsskapande som en del i hanteringen av hederärenden. Trots en bred spännvidd gällande anspråken hur HRV bör förstås framhöll samtliga kuratorer relationsskapandet som en av de viktigaste delarna i sin roll som skolkurator för att kunna jobba med hedersärenden. I tidigare citat uttryckte exempelvis en kurator hur hon använde sin egen etnicitet som verktyg för att skapa relationer till elever som utsatts för hedersproblemtik. I analysen framträdde relationsskapande som en central del i kuratorsdoxan, något vi även kunnat se i tidigare forskning där socialarbetare ofta lyfter relationens vikt som deras viktigaste erfarenhet från fältet (Sjögren 2018). Relationens vikt är något som betonas även i uppdraget från myndigheter för hur kuratorn bör jobba (Skolverket 2018). Uttrycket för vikten av

relationsarbete tycks också öka ju mer erfaren socialarbetaren är (ibid), något som är intressant då följande citat från Intervju #3 kommer från skolkuratoren som i denna studie har allra längst erfarenhet som socialarbetare. Hon menar på att relationsarbete är speciellt avgörande i hedersärenden eftersom elever utsatta för HRV är svåra att hitta:

Om man lever i den här kulturen så är det inte något man kommer och säger första dagen i skolan, så de är svåra att hitta. Men det jag tänker är att alla behöver synas, alla behöver känna sig trygga med alla relationer man har på skolan att man vågar berätta när något inte är bra. Men som sagt, det är ju ett långsiktigt arbete. Men vissa skolor kan ju ha en kurator på tusen elever - hur ska alla elever bli sedda? (Intervju #3)

Om eleven inte känner sig trygg eller inte litar på kuratorn kommer eleven inte att berätta hur det står till. Relationen till eleverna är därför avgörande för att över huvud taget skapa kontakt och kunna hjälpa. Samtidigt uttrycker kuratorn att det kan vara nästintill omöjligt att lyckas skapa relationer då varje kurator har ansvar för ett stort antal elever. Betonandet av relationsskapande i hedersärenden återkommer i materialet.

Jag jobbar ju mycket med att skapa relationer, och det har jag möjligheten till. Jag jobbar med öppen dörr, rör mig mycket ute bland i eleverna, är ute i klassrummen. Alltså alla eleverna vet vem jag är. Jag tänker att ju mer tillgänglig man är, ju mer relationer man har, ju mer intresserad man är av ungdomarna, ju lättare kan det vara för dem att komma till mig när det väl gäller. Men som sagt var, vissa är lättare att få en relation till, andra är svårare. Den erfarenheten jag har så är det när det gäller hedersproblematik överlag så är det ju något som tar tid innan man vågar komma fram till. Så att det är väl möjligtvis det jag tänker. Mer tillgängliga vuxna i deras miljöer. Det kan ju vara fritidspersonal, fritidsgårdar, fältare, men många trygga vuxna. Och just denna gruppen kanske det är enda gången de kommer utanför hemmet är i skolan. (Intervju #3)

Liknande beskrivning av relationens avgörande roll i arbetet med HRV i skolan betonas av en annan kurator som beskriver hur hon får närma sig utsatta elever med stor försiktighet och är noga med att bygga upp en relation med eleven innan förslag på eventuella insatser. Istället försöker hon att träffa eleven oftare när det framkommer att eleven är utsatt för HRV:

Man lindrar in det väldigt liksom fint och drar ut på det lite, träffas lite, jag träffar dom flickorna, när det kommer fram så träffar jag dom väldigt tätt inpå liksom kanske träffar en flicka tre gånger på en vecka, men det är ju för att jag är ju orolig för dom, men sen får jag ju in detta [info om elevens rättigheter] men under en längre period. Jag är försiktig för att de är ju så snabba på att försvinna när dom märker att nu händer något som jag inte vill ska hända. Jag liksom lindrar in det och förklarar att i Sverige har du dom här rättigheterna och är tydlig med att man är på deras sida (intervju #1).

Kuratorn i citatet ovan berättade också hur hon tidigare bara tog in elever på samtal om det fanns anledning till det, men att hon nu jobbar med att träffa alla elever för ett enskilt, kartläggande samtal när eleven börjar på skolan. Detta för att få chans att uppmärksamma om eleven är i behov av stöd på något sätt. Kuratorn beskrev hur hon hittat sätt att närma sig frågor kring HRV genom att fråga hur eleven har det hemma och att den frågan ofta gör att det framkommer om eleven är utsatt för HRV:

När jag kartlägger eleverna, när vi snackar om hur det funkar i familjen och så och då märker man ju det. Man kan ju få i uppgift att ha koll på en syster på samma program eller en kompis syster från en annan skola. [...] Sen så tycker jag att det saknas någon typ av stöd att erbjuda till dom här pojkarna att 'okej, du har dom här värderingarna, då kan du gå hit och få stöd i detta'. Det är ju jättesvårt. Jag kan ju inte säga till den här pojken att; nej du tänker fel och du behöver hjälp att ändra ditt tankesätt utan det blir ju att man smyger in det i samtalen och oftast har jag väldigt alltså tät kontakt med dom här pojkarna så utrymmet finns ju för mig att jobba med värdegrunderna. Men jag tycker det saknas ett material som man till exempel kan använda i undervisning, det hade behövts. (Intervju #1)

Här beskriver kuratorn komplexiteten i relationsskapandet när eleven kanske är både offer och förövare i hederskulturen. Skolans betydelse för att bryta dessa roller har framkommit i tidigare forskning (Schlytter & Rexvid 2016) och kräver kunskap hos skolpersonalen för att uppmärksamma denna tudelade roll som många pojkar inom hederskulturen lever i. Men att skolan blir en arena för att upplysa om vissa värderingar har kritiserats av andra forskare som menar att skolan riskerar att bli en institution med tolkningsföreträde om vilka värderingar som passar inom ramen för "den svenska gemenskapen" (Gruber 2011).

Att respektera elevens självbestämmande

I analysen framträder självbestämmande som en tydlig del av kuratorsdoxan. Samtidigt visar forskning (NCK 2010) att den som lever under hedersnormer kan ha svårt att skapa relationer utanför gruppen eller prata med andra om sin situation eftersom det innebär att utsätta sig

själv för risk. Skolan som institution bygger på att samstämmiga värderingar förutsätts. Det anses självklart att alla föräldrar vill att ens barn ska gå i skolan, bli en självständig och kritiskt tänkande individ. Men dessa ideal i sig bryter starkt mot hederskulturens ytterligheter. Självständiga, kritiskt tänkande individer har framställts som hederskulturens största hot (ibid). En av kuratorerna beskriver hur hon upplevt svårigheten med att förhålla sig till barns självbestämmande:

Det kan vara att nioåriga barn får på sig slöjor. Och får förklarat för sig [av sin familj] att koftorna ska gå hela vägen ner på handleden oavsett om vi bakar chokladbollar eller inte. Det är viktigare att täcka över sina potentiellt sexuella kroppsdelar än huruvida man kletar ner sig. Och det har jag sett ganska mycket av. Jag har också sett krocker där vi har haft barn som har uttryckt att de inte vill använda slöjor och där vi har informerat och gjort orosanmälningar beträffande det här att man kan påtvinga sina barn religiösa symboler. Och vi har haft jättebra samtal med föräldrar om det här där de har full förståelse för vår utgångspunkt och våran lag, och det ändå inte ändrar någonting. Det tycker jag är jättesvårt. I diskussionerna så utgår man från att man inte har en förståelse människor emellan eller kulturer emellan. Jag har ju upplevt att man [föräldrarna] visst kan ha förståelse, man saknar bara intresse att ändra på sig. Men det blir ju en krock framförallt för de här barnen. Som lever i en tillvaro hemma och en annan i skolan och det är det jag tycker är problematiskt med hederskulturen. Att de tvingas välja en lojalitet där (Intervju #4).

Kuratorn beskriver det som problematiskt att barn tvingas leva i en annan tillvaro hemma, men har heller inga verktyg för att skapa förändring. Att försöka använda sig av barnrättsperspektivet för att ifrågasätta de begränsningar som vissa barn utsätts för, är något som föreslagits i tidigare forskning (Högdin 2017b). Här ser vi exempel på hur svårt det är i praktiken. Istället använder kuratorn sig av två klassiska kuratorsverktyg; information och orosanmälan. Detta illustrerar ett exempel på hur kuratorsdoxan krockar med hederskulturen och inte når fram på ett sätt som förändrar situationen för eleven. Även om orosanmälan och information inte med självklarhet löser andra sociala problem beskriver ovanstående situation hur två världar möts som inte delar samma verklighetsuppfattning. I detta exempel försökte kuratorn nå igenom med ett rättighetsideologiskt verktyg genom att använda sig av juridiken. Detta exempel visar på de svårigheter som kuratorn ställs inför när hon å ena sidan förväntas se till att alla barn har samma rättigheter och möjligheter, å andra sidan förväntas respektera varje elevs självbestämmande - vilket i sig innebär stort utrymme för tolkning.

Kuratorsdoxan bygger på idén om att samhället ska få vara med och fostra, utbilda och ta hand om de barn som behöver det. Att unga har handlingsutrymme, och kan försöka ändra sin situation, är en förutsättning i kuratorsdoxan. Förutsättningen om individens självbestämmande finns i kuratorns möte med eleven, men blir i sig en krock med hederskulturen då det i hederskulturen tvärtom handlar om att sätta kollektivet framför individen.

Det har också visat sig att konflikter mellan elev och familj kan trappas upp i det mer individorienterade samhället, där det enligt familjen finns flera hot, bland annat en öppen exponerande sexualitet eller att flickor har pojkare som nära vänner (Skolverket 2018). Att försöka utmana hederskulturen kan alltså riskera att stjälpa mer än att hjälpa. De intervjuade kuratorerna ger uttryck för en balansgång där för starka påtryckningar riskerar att leda till att eleven drar sig undan och kuratorn förlorar då chansen att hjälpa denne. Då gäller det att hitta andra verktyg för att nå fram till och behålla kontakt med eleven. En kurator visar exempel på hur hon använt sig av kuratorsdoxans utbildningsideal för att nå fram till eleven:

Min tanke är att utbildning är ett jättestarkt verktyg i att slå sig fri från en hederskultur. [...] Och i våra samtal så är det ju väldigt mycket det här med att 'ja men man kan åka till en annan stad och plugga, vad kul att bli självständig och inte behöva förlita sig på någon annan hela tiden'. Så det [att uppmuntra till utbildning] har varit mitt verktyg när de har dragit sig tillbaka (Intervju #1).

Gymnasieeleven i exemplet ovan hade toppbetyg i alla ämnen och fläckfri frånvaro, men kuratorn anade att något inte stod rätt till. Kuratorn visste inte vad hon skulle kunna använda för orsak för att kalla in eleven utan risk för att eleven skulle dra sig tillbaka, ett fenomen hon upplevt bland andra hedersutsatta hon mött. Till sist kom en väninna till eleven och berättade att hon var orolig för sin kompis. Kuratorn fick då bekräftat att gymnasieeleven var mycket stramt hållen hemifrån. Med väninnans godkännande kallade hon in eleven och kunde använda sig av att väninnan uttryckt oro som samtalsorsak. Samtalet föll väl ut och kuratorn kunde vara till hjälp, bland annat genom att se till att eleven fick ha hand om sina CSN-pengar själv. Här använde sig kuratorn av det etablerade kuratorsuppdraget att se till att varje elev får hjälp att genomföra sin utbildning, på ett sätt som nådde fram till flickan. Kuratorn visade att hon förstod att eleven hade mycket krävande ansvarsområden i hemmet, vilket gjorde att hon alltid var tvungen att gå direkt hem från skolan och aldrig hann plugga hemma. Men istället för att använda sig av klassiska verktyg som orosanmälan eller mycket

föräldrakontakt, samarbetade kuratorn med lärare och annan skolpersonal genom att lägga till en extra timme på elevens schema där eleven fick en studiecoach från universitetet som läste samma ämnen som eleven var intresserad av att läsa efter gymnasiet. Det gjorde att eleven inte behövde påtvingas konfrontationer med familjen utan istället självständigt kunde få utrymme att närma sig sin dröm om att läsa vidare på universitetet. Exemplet ovan blir intressant då kuratorer i tidigare forskning (Alizadeh et al 2011) vittnat om att hedersutsatta elever inte velat ”bli hjälpta” på samma sätt som kuratorerna brukade agera, genom orosanmälan, insatser från socialtjänst och föräldrakontakt. Istället måste den professionella hitta alternativa vägar för att nå fram till eleven utan att eleven drar sig undan.

Hur beskrivs svårigheterna med att jobba med HRV?

Vi har fått flera beskrivningar om svårigheterna med att jobba med HRV som skolkurator; det finns inte tillräckligt med kunskap, det saknas ord för att kunna prata om hedersutsatthet och det finns konkurrerande anspråk på hur HRV skall förstås. En utmaning som framkom var att vara icke-dömande när kuratorn faktiskt ville döma och säga “det här är fel!”. En av kuratorerna beskriver hur den vanliga arbetsgången vid oro för en elev, tex att agera snabbt eller göra orosanmälan till socialtjänsten, inte är effektivt i hedersärenden, utan att det istället kräver det omvända: tålmod.

IP: ...oftast är det så att dom går tillbaka [till familjen] och dyker upp här vid dörren och bara ‘nä, nä, allting är bra nu, det har löst sig’ för att det blev läskigt helt plötsligt.

Varför blir tålmodet så viktigt?

IP: För att det krävs, alltså oftast förstår inte dom själva att det är ett problem, dom har ju normaliserat det i huvudet att det är så här jag lever, det är så det är. Och det väcker ju någonting inom en själv att liksom ’Nej! Vill skrika, nej! Du har rättigheter!’ men så får man ju inte, eller man får, men man ska ju inte heller göra det på det sättet. (Intervju #1)

Det verkar alltså finnas en vilja att sätta ner foten och göra både moraliska och politiska ställningstaganden, men något gör att det blir svårt för kuratorn att handla på det viset. Återigen får vi se hur kuratorsdoxans starka norm kring individens självbestämmande och viljan att jobba med motivering snarare än tvång gör hedersärenden komplexa att arbeta med. De konkurrerande anspråk som finns på hur HRV bör förstås gör det svårt för kuratorn att veta hur hon ska förhålla sig till hedersärenden då det fortfarande saknas praxis på hur en ska gå till väga.

Ett sätt för att förstå varför hedersproblematiken är så svår för kuratorn att jobba med är att HRV inte passar in i skolkuratorns doxa. Det finns en dubbel utmaning för kuratorer i skolan; dels beskrivs hedersproblematik som något känsligt och kulturellt betingat och dels framkommer en doxa som inte är anpassad för att arbeta med de lösningar som framställs. Så länge skolkuratorer inte har en yrkestradition kring hur de bör jobba med hedersärenden blir det svårare att hantera dem.

Avslutande diskussion

Resultaten i denna studie har visat på att skolkuratorernas syn på hedersproblematik är svårövertygad med existerande doxa om hur kuratorer arbetar. Att socialarbetarens ickedömande hållning är starkt etablerad i kuratorsdoxan framkommer tydligt i denna studie. Frågan är bara vems frihet och självbestämmande det är en respekterar och inte dömer i dessa exempel. Är det barnet som inte döms? Är det barnets självbestämmande och frihet som inte kränks genom att anpassningar görs så att vissa barn särbehandlas på grund av ”kultur” eller religion?

Än idag verkar spåren från debatten som blossade upp efter mordet på Pela Atroshi och Fadime Sahindal (1999 resp 2002) fortfarande präglade hur HRV skall förstås. Denna oenighet är något som syns även i min studie genom de många olika anspråk som gjorts på hur HRV bör förstås. Denna uppsats visar hur skolkuratorer förhåller sig till hedersproblematik utifrån en osäkerhet om vad HRV är. De beskriver en balansakt där de å ena sidan värnar om respekt för olika familjers levnadssätt, men samtidigt försöker värna barns rättigheter att vara just barn. Att låta flickor slippa simundervisning kan ses som ett sätt att respektera ett levnadssätt där flickor ska särbehandlas, men också som ett sätt att kränka enskilda barns rättigheter och bidra till att hedersproblematik upprätthålls (jfr. Högdin 2017b).

Rent metodologiskt har blandningen av termer i såväl intervjumaterial som i rapporter, tidningsartiklar och tidigare forskning inneburit en utmaning i att försöka hitta ett sätt som erbjuder transparens i hur materialet har tolkats. Jag har övervägande använt mig av Regeringens definition HRV men ibland också termer som ”heder”, ”hedersnormer” osv, vilket är det som respondenterna använt sig av i intervjuerna. Denna blandning av termer, och de många frågor som väckts om vad ”heder” som begrepp innebär, indikerar ännu en gång den vaghet som finns kring det sociala fenomen som denna studie visat att HRV är.

Kuratorerna ger en bild av hedersproblematikens komplexitet och efterfrågar lösningar på något som verkar sakna både ord och konkreta handlingsplaner. Denna studie visar på den svårighet som det innebär att jobba med HRV i skolan. Skolkuratorns roll är svår eftersom kuratorn förväntas att inte pådyvla människor ett visst sätt att leva men samtidigt motverka att elever utsätts för hedersförtryck. Kuratorn förväntas vara respektfull och uppmuntrande inför elevers olikheter, samtidigt som kuratorn förväntas stå upp för mänskliga rättigheter. Denna

uppsats visar på behovet av att skapa tydlighet om hur HRV skall förstås om kuratorer ska kunna förhålla sig till HRV inom ramarna för sin doxa.

Det finns trots allt ett stort politiskt tryck de senaste åren (Regeringen 2019) mot HRV. Ändå verkar de politiska anspråk på HRV som socialt problem i de rapporter (ibid.) som skrivits inte bidra till att fältet kan utveckla sin doxa efter det. Orsaken till att detta inte skapat mer förändring kan förstås som att HRV på politikernivå fortfarande ramas in som våld och då mäns våld mot kvinnor (ibid.). Den hedersutsatthet som skolkuratorer beskriver är i en mer subtil form och präglas av stor komplexitet (jfr. Alizadeh et. al 2011), detta i kombination med det som en av skolkuratorerna påtalade; det finns inget utvecklat språk kring HRV för varken elever eller kuratorer, vilket gör att det krävs egna kraftinsatser från enskilda kuratorer för att med egen maskin försöka skapa rutiner och ord kring detta. Om HRV i sin mer subtila form inte vunnit erkännande som socialt problem, kan det inte heller etableras i socialarbetarens doxa och då kan inte nödvändiga regler och rutiner för hur en hanterar hedersärenden utvecklas.

Referenser

Akademikerförbundet SSR (2017) *Etik i socialt arbete – Etisk kod för socialarbetare*. Stockholm: Akademikerförbundet SSR

Alizadeh, Venus, Lena Törnkvist & Ingrid Hylander (2011) Counselling teenage girls on problems related to the 'protection of family honour' from the perspective of school nurses and counsellors. *Health & Social Care in the Community*. 19(5):476-484; Blackwell Publishing Ltd, 2011

Backlund, Åsa, Sara Högdin & Ylva Spånberger Weitz (red.) (2017) *Skolsocialt arbete*. Malmö: Gleerups utbildning AB.

Baianstovu, Í Rúna (2017) *Heder - Hedersrelaterat våld, förtryck och socialt arbete*. Studentlitteratur: Lund

Björktomta, Siv-Britt (2007) *Personalens möten med utsatta flickor-arbete mot hedersrelaterat våld*. Sköndalsinstitutets arbetsrapportserie nr 48, Stockholm: Forskningsavdelningen, s. 3-66.

Björktomta, Siv-Britt (2019) Honor-Based Violence in Sweden: Norms of Honor and Chastity. *Journal of Family Violence*, Vol. 34 Issue 5, p449-460.

Blennerger, Erik (2016) Etik för socialt arbete. I: Meeuwisse, Anna & Hans Swärd, Sune Sunesson, Marcus Knutagård (red.) *Socialt arbete - En grundbok*. Stockholm: Natur & Kultur

Bourdieu, Pierre (1977) *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press

Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber

Carlhed, Carina (2011) Fält, habitus och kapital som kompletterande redskap i professionsforskning. *Socialvetenskaplig tidskrift* 4: 283-300.

Connors, Jane (2005) United Nation approaches to crimes of honour. I: Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) (2005) *'Honour': Crimes, Paradigms & Violence Against Women*. London: Zed Books.

Darvishpour, M., Lahdenperä, P. & Lorentz, H. (2010). *Hedersrelaterad problematik i skolan: en kunskaps- och forskningsöversikt*. Stockholm: Fritze.

de los Reyes, Paulina (2003) *Patriarkala enklaver eller ingenmansland? Våld, hot och kontroll mot unga kvinnor i Sverige*. Norrköping: Integrationsverket.

Dir 2019:43 Straffansvar för hedersrelaterat våld och förtryck.

Expressen (2007) *Det är vänster att se hedersförtrycket*
<https://www.expressen.se/debatt/det-ar-vanster-att-se-hedersfortrycket/> [Hämtad 2020-02-16]

Eliassi, Barzoo (2006): "Diskriminerande föreställningar inom socialtjänsten" i SOU 2006:73 *Den segregerade integrationen*. Stockholm: Fritzes. 39 s.

Gruber, Sabine (2007) *I skolans vilja att åtgärda "hedersrelaterat" våld: etnicitet, kön och våld*. Linköping: Linköpings universitet.

Gruber, Sabine (2011) "Nationella föreställningar och gränser i skolans insatser mot "hedersrelaterat" våld" i *Nordic Studies in Education*, vol 31(3), 2011, s.149-164.

Hedersförtryck (2018) Könstympling

<http://www.hedersfortryck.se/hedersfortryck/konsstympling/svensk-lagstiftning-mot-konsstympling-och-internationella-konventioner/> [Hämtad 2020-01-22]

Högdin, Sara (2017a) *Samverkan kring hedersrelaterat våld och förtryck - En studie av projektet Kärleken är fri 2014-2017*. Högskolan Halmstad.

Högdin, Sara (2017b) Att identifiera och förebygga hedersrelaterad utsatthet i skolan. I: Backlund, Åsa, Sara Högdin & Ylva Spånberger Weitz (red.) *Skolsocialt arbete*. Malmö: Gleerups utbildning AB.

Järvinen, Margaretha (2015) Ett maktperspektiv på mötet mellan klient och system. I: Meeuwisse, Anna & Hans Swärd (red.) *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur & Kultur.

Jönson, Håkan (2010) *Sociala problem som perspektiv. En ansats för forskning & socialt arbete*. Stockholm: Liber.

Loseke, Donileen R. (2003) *Thinking about social problems*. Chicago: Aldine Transcation.

Länsstyrelsen Östergötland (2019) *Hedersförtryck*

[<http://www.hedersfortryck.se/hedersfortryck/> Hämtad 2020-02-12]

Länsstyrelsen Östergötland (2020) *Omfattning*

[<http://www.hedersfortryck.se/hedersfortryck/vad-ar-hedersrelaterat-vald-och-fortryck/statistik/> Hämtad 2020-02-12]

Moller Okin, Susan (1998) *Feminism and multiculturalism: Some tensions*. *Ethics* 108 (4): 661

Moller Okin, Susan (2002) “*Mistresses of Their Own Destiny*”: *Group Rights, Gender, and Realistic Rights of Exit*. *Ethics* 112 (2): 205-230

NCK (2010) *Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt*. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid.

Regeringen (2019) *Kraftsamling mot hedersrelaterat våld*

[<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2019/06/kraftsamling-mot-hedersrelaterat-vald/> Hämtad 2019-12-18]

Sahlin, Ingrid (2015) Sociala problem som verklighetskonstruktioner. I: Meeuwisse, Anna & Hans Swärd (red.) *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur & Kultur

Schlytter, A. & Linell, H. (2010). Girls with honour-related problems in a comparative perspective. *International Journal of Social Welfare*, (19), ss 152–161.

Schlytter & Rexvid (2016) *Mäns heder: att vara både offer och förövare* Lund: Studentlitteratur AB, 2016

Sjögren, Jessica (2018) *Med relationen som redskap? Om socialsekreterare, klientarbete och professionalism i socialtjänsten*. Linköping: Linköpings universitet.

Skolverket (2018) *Hedersrelaterat våld och förtryck – skolans ansvar och möjligheter*. Stockholm: Skolverket.

Socialstyrelsen (2019) *Ett liv utan våld och förtryck. Slutredovisning av uppdraget att genomföra en nationell kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck*. Stockholm: Socialstyrelsen

SOU 2018:69 *Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet*. Slutbetänkande av Utredningen om starkare skydd mot barnäktenskap, tvångsäktenskap och brott med hedersmotiv.

Svensson, Peter & Göran Ahrne (2011) Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber

Sydsvenskan (2019) Upprört när Sölvesborg stoppar Prideflaggan
[<https://www.sydsvenskan.se/2019-09-13/solvesborgs-styre-stoppar-regnbagsflaggan?redirected=1> Hämtad 2019-12-20]

WHO (2013) Female genital mutilation (FGM)
[<https://www.who.int/reproductivehealth/topics/fgm/prevalence/en/> Hämtad 2019-20-30]

Bilaga: Intervjuguide

1. Hur ser en vanlig vecka/dag ut för dig?
2. Vad tänker du på om jag säger heder eller hedersnormer?
3. Hur ser det ut med hedersproblematik på er skola?
4. Kan du berätta något exempel på när du blev inkopplad i ett hedersärende?
5. Vad gjorde att du kom i kontakt med eleven?
6. Hur gick ni(ni på skolan) för att hjälpa, stötta eleven?
7. Vad förväntas av dig i dessa ärenden?
8. Hur märks det att vissa elever lever under hedersnormer?
9. Vad kan man göra för att ta reda på om någon lever under hedersnormer?
10. Vad är det svåraste med att jobba med hedersförtryck?
11. Hur kan man vara till hjälp?